

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-37>

УДК 336.338.346

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

UPDATING THE TAX POTENTIAL OF LARGE TAXPAYERS

Гавриленко Наталія Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2043-3917>

Havrilenko Nataliia

National University of Shipbuilding

Стаття присвячена актуальним проблемам оцінки податкового потенціалу великих платників податків, які обумовлені, з одного боку існуючими потребами бюджетно-податкової політики, а з іншого – вдосконаленням податкового адміністрування в Україні. Такий взаємозв'язок визначається суттєвістю впливу податкового потенціалу великих платників податків на бюджетну забезпеченість держави як взагалі, так і її адміністративно-територіальних одиниць, зокрема. Наявна невизначеність податкового законодавства в поєднанні з економічними реаліями призводить до виникнення податкових ризиків, як на рівні держави, так і на рівні платників податків, що негативно впливає на розвиток податкового потенціалу. Це обумовлено багато в чому тим, що сучасною фінансовою наукою досі не розроблені нові наукові підходи до оцінки податкового потенціалу, її інструментарій також недостатньо розвинутий, потребують розвитку механізми управління податковими ризиками. В даній статті зроблено спробу цю прогалину заповнити.

Ключові слова: податки, податковий потенціал, податкова система, бюджет, підприємництво, фінанси.

Статья посвящена актуальным проблемам оценки налогового потенциала крупных налогоплательщиков, которые обусловлены, с одной стороны существующими потребностями бюджетно-налоговой политики, а с другой – совершенствованием налогового администрирования в Украине. Такая взаимосвязь определяется сущностью влияния налогового потенциала крупных налогоплательщиков на бюджетную обеспеченность государства как вообще, так и ее административно-территориальных единиц, в частности. Существующая неопределенность налогового законодательства в сочетании с экономическими реалиями приводит к возникновению налоговых рисков, как на уровне государства, так и на уровне налогоплательщиков, негативно влияет на развитие налогового потенциала. Это обусловлено во многом тем, что современной финансовой наукой до сих пор не разработаны новые научные подходы к оценке налогового потенциала, ее инструментарий также недостаточно развит, нуждаются в развитии механизмы управления налоговыми рисками. В данной статье сделана попытка этот пробел восполнить.

Ключевые слова: налоги, налоговый потенциал, налоговая система, бюджет, предпринимательство, финансы.

The article is devoted to the current problems of assessing the tax potential of large taxpayers, which are due, on the one hand, the existing needs of fiscal policy, and on the other – the improvement of tax administration in Ukraine. This relationship is determined by the significance of the impact of the tax potential of large taxpayers on the budget of the state in general and its administrative-territorial units in particular. The existing uncertainty of tax legislation in combination with economic realities leads to tax risks, both at the state level and at the level of taxpayers, which negatively affects the development of tax potential. This is largely due to the fact that modern financial science has not yet developed new scientific approaches to assessing the tax potential, its tools are also underdeveloped, need to develop mechanisms for managing tax risks. This article attempts to fill this gap. The conducted terminological analysis allowed to separate the content of tax potential as categories in a narrow and broad sense. Considering modern and classical economic tax theories and concepts, we can highlight the positive role of the tax potential of large taxpayers in the implementation of budget and tax policy of the state. At the same time, the tactical and strategic goals of the tax policy of the state now allow to develop balanced measures to reduce the tax burden on business entities that are taxpayers. The statistical analysis of tax revenues from large taxpayers has identified the development of some recommendations for improving the taxation of rent payments, which address the problem of inconsistency of the current tax regime with the existing market conditions. The recommendations suggest: withdrawal of excess

profits of large taxpayers through the flexible application of the income tax rate; application of the adjustment factor in order to determine the amount of income tax in order to account for the tax burden on the industry and on the large taxpayer. The study concluded that in the structure of tax payments of large taxpayers the largest share is occupied by: rent payments, excise tax and environmental tax. Thus, the assessment of the tax potential of a large taxpayer should primarily affect these taxes, as the economic effect of the realization of the tax potential in this area, as well as the associated tax risks will be maximum.

Keywords: taxes, tax potential, tax system, budget, entrepreneurship, finance.

Постановка проблеми. Вітчизняна економіка, яка потребує системної перебудови і модернізації виробничого сектору, вимагає підвищення якості державного регулювання національного господарства і подальшого дослідження теоретичних і методологічних проблем використання існуючих податкових регуляторів. Перспективним напрямком вивчення і розвитку податкових теорій протягом багатьох десятиліть залишається дослідження впливу податкової політики на показники діяльності економічних суб'єктів, їх поведінку і податковий потенціал. Таким чином, в умовах економічної нестабільності в посткризовий період пошук нових стимуляторів зростання податкового потенціалу є важливою задачею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В дослідженнях, спрямованих на вирішення теоретичних і практичних питань контролю і оцінювання податкового потенціалу, окреслених в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, можна виокремити різні напрямки. Так, в сфері регіональної економіки опрацьовані дослідження Л. Федулової [1], Н. Буги [2], Н. Гавриленко [3–4], О. Дубовик [5], Т. Несторенко [6], Л. Гришиної [7] та інших.

Суттєвий вклад в розробку теоретичних і практичних проблем податкових відносин взагалі і податкового потенціалу, зокрема, внесли: Ю. Іванов [8], А. Соколовська [9], А. Крисоватий і Г. Василевська [10], І. Тарасов [11], Н. Гавриленко [12], Н. Гришина [13], С. Юрій [14].

Проте, в роботах згаданих вище науковців не знайшли достатнього відображення методи податкового адміністрування, що застосовуються по відношенню до податкового потенціалу великих платників податків. Багато питань, обумовлених характером організаційно-економічних і правових відносин, до сьогодні залишаються невирішеними або мають дискусійний характер.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність комплексних досліджень теорії, методології та методики формування конкретних систем аналізу і оцінювання податкового потенціалу великих

платників податків, обмежує їх можливості і, таким чином, не дозволяє в повній мірі реалізувати переваги управління податковими відносинами на загальнодержавному, регіональному і корпоративному рівнях. Недостатня теоретична розробленість існуючої проблеми формування систем аналізу і оцінки податкового потенціалу великих платників податків, необхідність подальшого розвитку теорії і методології, а також застосовування і затребуваність інструментів оцінки податкового потенціалу обумовили своєчасність і актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розробці деяких рекомендацій щодо вдосконалення обкладення рентними платежами великих платників податків, які зачіпають вирішення проблеми невідповідності діючого режиму оподаткування існуючій кон'юнктурі ринку

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових доробок в сфері державного розвитку і регулювання податкової системи, економіки та її інститутів, а також окремих господарюючих суб'єктів дозволив помітити наявність певної залежності інститутів, як систем і категорій, що є самоорганізованими, а це дозволяє розкрити наявні характеристики сутності податкового потенціалу. Спірне розуміння сутності категорії податкового потенціалу в сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі призвели до створення значної кількості підходів до формування методичного інструментарію оцінки податкового потенціалу.

Критичний аналіз класичних теорій і наукових робіт сучасних податковедів А. Соколовської [9], Н. Гавриленко [15], О. Дубовик [5], Ю. Іванова [8], Н. Гришиної [16] щодо встановлення і визначення наявних взаємозв'язків між фінансами, економікою та податками, дозволило виявити існування певної детермінованої залежності між елементами моделі взаємодії фінансового, податкового і бюджетного потенціалів (рис. 1)

Обґрунтування наявних відмінностей між поняттями, які виступають елементами наведеної моделі слід проводити з позиції ресурс-

ного підходу. В даний момент доволі явна необхідність визначення фінансового потенціалу кожного регіону України. Функціонування та одночасне забезпечення взаємодії і перспективного розвитку економіки регіону в значній мірі залежить від стану і здатності окремої адміністративно-територіальної одиниці самостійно фінансово забезпечувати власну життєдіяльність, визначати напрямки її розвитку і переважаючі пріоритети для забезпечення фінансової стійкості, збалансованості основних фінансових показників і нарощування економічної ресурсної бази.

Таким чином, саме фінансовий потенціал характеризує рівень фінансового забезпечення регіону. Актуальність визначення та оцінки фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць визначається тим, що саме від його якості, динаміки та обсягу залежить рівень розвитку території, сталість політичної ситуації, умови життя місцевого населення, а також здатність державного фінансового впливу на соціально-економічні процеси з допомогою фінансових ресурсів, які перебувають в розпорядженні органів влади окремо взятого регіону.

Отже, оцінка фінансового потенціалу окремих регіонів може служити мірою співставлення і порівняння можливостей формування їх фінансових ресурсів, а також базою для розробки напрямків розвитку фінансової

сфери. Необхідно підкреслити, що основою формування фінансового потенціалу будь-якого суб'єкту є збалансування його потреб і наявних ресурсів розвитку соціально-економічного комплексу, а це може призвести до того, що на початкових кроках фінансового планування необхідно здійснювати заходи щодо ідентифікації потенційних можливостей фінансової бази органів місцевого самоврядування регіонального і місцевого рівнів.

Варто відзначити, що податковий і бюджетний потенціали зазвичай можуть слугувати не лише базовими в порядку планування на стадіях бюджетного процесу, але й важливими індикаторами ефективності фінансової бюджетно-податкової політики, яка проводиться. Навіть в економічно заможних регіонах України стан фінансового потенціалу, а також його розвиток обумовлені певними економічними проблемами, такими як: дефіцит інвестицій, слабкість в розвитку фінансової інфраструктури, погана якість податкового адміністрування по відношенню до окремих платників податків, зокрема і найбільших, та іншими. Слід підкреслити, що від рівня і розвитку фінансового потенціалу значно залежать якість і обсяг податкового потенціалу, оскільки здійснення впливу фінансової та бюджетної політики на розміри податкових баз окремих податкових платежів не можна заперечувати.

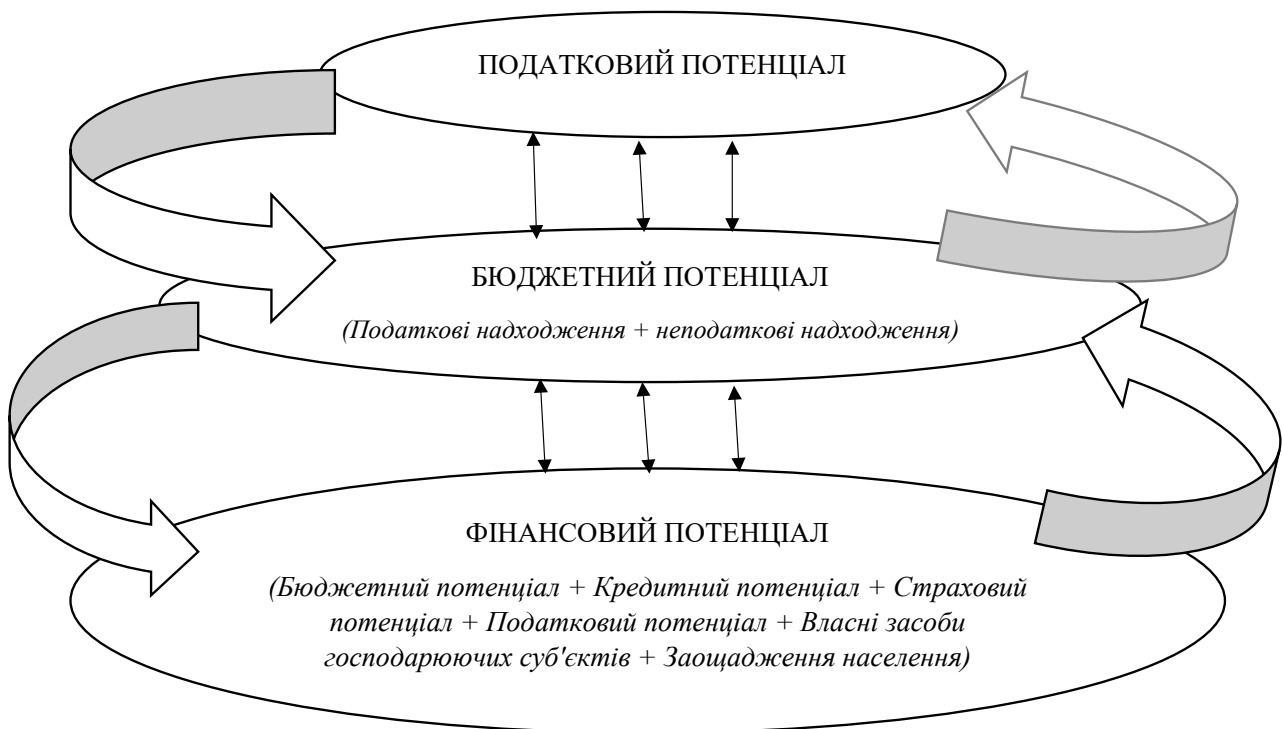

Рис. 1. Модель взаємодії податкового, бюджетного та фінансового потенціалів

Проведений термінологічний аналіз дозволив відокремити зміст податкового потенціалу, як категорії у вузькому і широкому розумінні. Розглядаючи сучасні і класичні економічні податкові теорії і концепції, можна висвітлити позитивну роль податкового потенціалу великих платників податків у реалізації бюджетної і податкової політики держави. При цьому, тактичні і стратегічні цілі податкової політики держави в даний час дозволяють розробляти зважені заходи щодо зниження податкового навантаження на господарюючі суб'єкти, які є платниками податків.

Діяльність великих платників податків в Україні переважно зосереджена на видобуванні, транспортуванні, переробці, зберіганні і реалізації природних ресурсів, тому в податковій політиці країни доцільно виділена сфера рентного оподаткування та регулювання нею. Варто відзначити, що рента, яка уособлює ресурсне оподаткування як самостійний інститут, доволі широко використовується для реалізації державної політики в різних країнах світу. В Україні за офіційними даними більше 70% всіх надходжень до бюджету забезпечують саме відрахування від великих платників податків. Як відомо, у першому кварталі 2021 р. великі платники податків перерахували до бюджету 49,5 млрд. грн., при цьому у розрізі основних податків надійшло 26,9 млрд грн ПДВ; 10,1 млрд грн податку на прибуток; 4,8 млрд грн акцизного податку. Порівняно з першим кварталом 2020 року надходження від акцизного податку зросли

на 13,9% або 592 млн грн, а ПДВ – на 11,7%, або на 2,8 млрд грн. Також зросли надходження від державних підприємств у частині чистого прибутку на 18% або на 154 млн грн. В даний час до трійки найбільших платників податків входять такі компанії з державної Групи Нафтогаз, як: Укрнафта, Укргазвидобування і безпосередньо Нафтогаз [17]. Основні показники щодо надходжень податкових платежів від великих платників податків до державного бюджету України в 2020 році в розрізі основних податків наведено в таблиці 1.

Проведений статистичний аналіз податкових надходжень від великих платників податків визначив розробку деяких рекомендацій щодо вдосконалення обкладення рентними платежами, які зачіпають проблему невідповідності діючого режиму оподаткування існуючій кон'юктурі ринку. Рекомендації припускають: вилучення надприбутків великих платників податків з допомогою гнучкого застосування податкової ставки податку на прибуток; застосування коригуючого коефіцієнту в порядку визначення суми податку на прибуток з метою обліку податкового навантаження по галузі і по великому платнику податків. Відмінною особливістю застосування гнучких підходів в оподаткуванні є понесення деяких додаткових видатків трансакційного характеру. При цьому, для держави ці витрати проявляються в ускладненні системи адміністрування і пов'язані, по-перше: з моніторингом і контролем процесів розвідування та видобування газу і нафти; по-друге: з введенням і підтриманням інституту ціноут-

Таблиця 1

Надходження податкових платежів від великих платників податків до державного бюджету України в 2020 році, млрд грн

Податки і податкові платежі	Надходження до зведеного бюджету України, в млрд грн.		
	Усього	від Великих платників податків (ВПП)	Доля від ВПП, у %
Усього	1142,4	406,75	35,60
З них, податку на прибуток	95,8	51,77	54
ПДВ	264,8	85,87	32,4
Акцизний податок	91,9	69,72	75,8
Рента	36,5	25,85	70,8
Плата за землю	27,20	4,82	17,72
Екологічний податок	5,2	4,2	80,76
ПДФО і військовий збір	55,42	36,1	65,1
Інші податки	271,18	59,62	21,98
Єдиний внесок	294,4	68,80	23,36

Джерело: складено на основі [17]

ворення для цілей визначення бази оподаткування; по-третє: з контролем обґрунтованості витрат підприємств на підставі існуючих механізмів технічного регулювання.

Разом з цим, додаткові витрати надрокористувачів – платників податків пов'язані з установкою і підтриманням тих систем вимірювання і контролю, які будуть використовуватися для запровадження відокремленого обліку витрат і результатів по різних об'єктах, в тому числі і тих додаткових витрат, які пов'язані з пооб'єктним веденням бухгалтерського і податкового обліку.

Варто відзначити, що прийняті в Україні окремі рішення щодо внесення деяких змін до Податкового кодексу стосовно системи оподаткування і митного регулювання в частині видобутку нафти, газового конденсату, залізної руди та природного газу вже здійснюють помітний вплив на рівень рентного доходу компаній, зайнятих в обумовлених сферах. Суть вищезгаданих змін полягає в розширенні бази оподаткування з допомогою забезпечення єдиного підходу до визначення об'єкту оподаткування за рахунок класифікації видобутої мінеральної сировини відповідно до галузевих вимог. Як наслідок – це сприятиме усуненню можливості платників податків суб'єктивно визначати вартість корисної копалини. Окрім цього, передбачено диференціацію ставок оподаткування руд заліза, в залежності від розміру середньої фактичної ціни реалізації, визначеної, як середня вартість залізної руди за індексом IODEX 62% FE CFR China, за інформацією що офіційно зазначена світовим інформаційним агентством Platts, та опублікованої на офіційному веб-сайті Мінекономіки. Проте, чіткого обґрунтування введення диференційованих ставок досі ще немає, оскільки продовжує використовуватися традиційний механізм фіксованої ставки за тонну, скоригованої на поправочні коефіцієнти.

Проведений аналіз різних варіантів зміни ставок рентних платежів показав, що найбільш доречним є комбінований варіант, відповідно до якого змінюються ставки експортних мит на ресурси і формула розрахунку ставки рентних платежів. В зв'язку з цим, необхідно не лише здійснювати заходи для освоєння нових родовищ та диференціювати ставки по регіонах, але й сприяти збільшенню ефективності експлуатації наявних родовищ, а також підвищенню їх ресурсовіддачі. Проте, слід зазначити, в даний час затрати на НДДКР у господарюючих суб'єктів

доволі несуттєві – менше 5% від виручки, тому для прискорення інвестиційних процесів доцільним було б створення корпоративних фондів венчурного фінансування. При цьому, за умови цільового використання виділених коштів, вважаємо, доцільним було б передбачення податкових послаблень відносно витрат на їх створення.

Вся різноманітність існуючих моделей диференційованого оподаткування природокористування, як показало дослідження, укладається в три основних підходи, які не виключають один одного, а в переважній більшості нафтовидобувних країн можуть застосовуватися одночасно, а саме:

перший – встановлення розміру платежів за користування надрами в результаті тендерних процедур;

другий – встановлення різних податкових ставок залежно від природних факторів та показників розробки;

третій – оподаткування з врахуванням економічних показників розробки родовищ.

З врахуванням вищенаведеного, для вітчизняної системи оподаткування необхідно забезпечити такі умови, як:

1) обсяги додаткового вилучення податку, а також його частка в цінах реалізованих природних ресурсів повинні прогресивно зростати одночасно із зростанням світових цін на нафту;

2) можливе зростання рентних платежів не повинне призвести до збитковості господарюючих суб'єктів, зайнятих переважно видобуванням природних ресурсів;

3) при порівняно низьких світових цінах на нафту і інші природні ресурси, сукупна сума рентних платежів повинна бути нижчою від існуючого рівня.

Таким чином, наведені умови сприятимуть збереженню у видобувних компаній – підприємств важкої промисловості, частини грошових коштів, які необхідні їм для технічної підтримки діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що в структурі податкових платежів великих платників податків найбільшу питому вагу займають: рентні платежі, акцизний податок і екологічний податок. Таким чином, оцінка податкового потенціалу великого платника податків повинна в першу чергу зачіпати саме ці податки, оскільки економічний ефект від реалізації податкового потенціалу за даним напрямком, а також пов'язані з цим податкові ризики будуть максимальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федулова Л.І., Буга Н.Ю. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки. *Регіональна економіка*. 2008. № 3. С. 31–41
2. Буга Н.Ю., Гавриленко Н.В. До и после 1 апреля 2011 г. *Бизнес Информ*. 2011. № 10. С. 103–106.
3. Гавриленко Н.В. Прогнозування розвитку регіонів на підставі багатофакторних моделей. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. 2013. Випуск 12(1). С. 19–22.
4. Гавриленко Н.В. Аналіз впливу податкового клімату на підприємницьку активність суб'єктів малого та середнього бізнесу. *Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект* : Колективна монографія. Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. Кафедра обліку і аудиту. Том 1. 2013. Дніпропетровськ : «Герда», 2013. С. 346–356.
5. Дубовик О., Гавриленко Н. Доцільність стимулювання малого та середнього бізнесу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 1. С. 15–17.
6. Nestorenko T., Ostenda A., Perelygina L., Iliina Y. The Impact of Foreign Students on Internationalization of University and on the Economy of a Host City (Case of the Katowice School of Technology). Capacity and resources for sustainable development: the role of economics, business, management and related disciplines. EDAMBA-2018. Conference Proceedings of International Scientific Conference for Doctoral Students and Post-Doctoral Scholars. 17-19.04.2018, 356-366, University of Economics in Bratislava, Bratislava. ISBN 978-80-225-4571-6
7. Гришина Л.О., Гавриленко Н.В. Інноваційні підходи до розвитку регіону в умовах інтеграційних процесів. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування*. 2014. № 1. С. 126–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnuk_2014_1_23
8. Иванов Ю.Б., Петросянц К.В. Малий бізнес: управління податками : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2009. 272 с.
9. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. Київ : Знання-Прес, 2004. 454 с.
10. Крисоватий А.І., Василювська Г.В. Новітня парадигма преференційного оподаткування : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 260 с.
11. Тарасов І.В., Гавриленко Н.В. Кореляційний аналіз розвитку малого і середнього підприємництва Одеського і Миколаївського регіонів. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2012. № 30. С. 84–88.
12. Гавриленко Н.В., Грищенко О.В. Система податкового стимулювання інноваційної діяльності: стан і перспективи. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 73–79.
13. Гавриленко Н.В., Гришина Н.В. Податкові пільги в контексті стимулювання малого бізнесу та модернізації економіки регіону. *Економіка. Фінанси. Право*. 2014. № 8. С. 16–19.
14. Юрій С.М. Податкова система України: становлення та розвиток. *Економічний форум*. 2014. № 3. С. 286–292.
15. Гавриленко Н.В. Податкова система : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2007. 328 с.
16. Гришина Л.О., Гавриленко Н.В., Гришина Н.В. Оцінка податкової ефективності програм підтримки малого і середнього бізнесу. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 193–198.
17. Головнюв С. Найбільші платники податків в 2020 році. URL: https://biz.censor.net/resonance/3272309/nayiblish_platniki_podatkv_v_2020_rots (дата звернення: 24.09.2021).
18. Топ-200 найбільших компаній України за сумою сплати податкових платежів за 2020 рік. URL: https://rating.zone/wp-content/uploads/2021/04/top_200_2020.pdf (дата звернення: 25.09.2021).

REFERENCES:

1. Fedulova L., Buga N. (2008) Problemnist rehioniv: osoblyvosti rehionalnoi polityky v umovakh novoi ekonomiky [Problems of Regions: Features of Regional Policy in the Conditions of New Economy]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 31–41.
2. Buga N. (2011) Do i posle 1 aprelya 2011 g. *Biznes Inform*, 10, 103–106. (in Ukrainian)
3. Havrylenko N.V. (2013) Prohnozuvannia rozvytku rehioniv na pidstavi bahatofakturnykh modelei. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 12(1), 19–22. (in Ukrainian)
4. Havrylenko N.V. (Ed.) (2013) Analiz vplyvu podatkovoho klimatu na pidpriumnytsku aktyvnist subiektiv maloho ta serednoho biznesu. *Suchasnyi bukhgalterskyi oblik, analiz i audyt: haluzevyi aspekt*. Kolektyvna monohrafiia, vol. 1, pp. 346–356. (in Ukrainian)
5. Dubovyk O.Iu., Havrylenko N.V. (2013) Dotsilnist stymuliuvannia maloho ta serednoho biznesu. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 1, 15–17. (in Ukrainian)

6. Nestorenko, T., Ostenda, A., Perelygina, L., Ilina Y. The Impact of Foreign Students on Internationalization of University and on the Economy of a Host City (Case of the Katowice School of Technology). Capacity and resources for sustainable development: the role of economics, business, management and related disciplines. EDAMBA-2018. Conference Proceedings of International Scientific Conference for Doctoral Students and Post-Doctoral Scholars. 17-19.04.2018, 356-366, University of Economics in Bratislava, Bratislava.
7. Hryshyna L.O., Havrylenko N.V. (2014) Innovatsiini pidkhody do rozvytku rehionu v umovakh intehratsiinykh protsesiv. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnogo universytetu korablebuduvannia*, 1, 126–131. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnuk_2014_1_23
8. Ivanov YU.B., Petrosyants K.V. (2009) *Malyy biznes: upravlinnya podatkamy* [Small Business: Tax Administration]. Kharkiv: INZHEK.
9. Sokolovska A.M. (2004) *Podatkova systema derzhavy: teoriia i praktyka stanovlennia*. Kyiv: Znannia-Pres.
10. Krysovatyi A.I. (2013) *Novitnia paradyhma preferentsijnogo opodatkovannia* [The latest paradigm of preferential tax]. Kyiv: Tsentr ushbovoi literatury.
11. Tarasov I.V., Gavrylenko N.V. (2012) Korelyacijnij analiz rozvitku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva Odes'kogo i Mikolaivs'kogo regioniv. *Zbirnik naukovih prac' Cherkaskogo derzhavnogo tekhnologichnogo Universitetu*, 30, 84–88. (in Ukrainian)
12. Havrylenko N.V., Hryshchenko O.V. (2021) Systema podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti: stan i perspektyvy. *Ekonomichnyi prostir*, 171, 73–79. (in Ukrainian)
13. Hryshyna N.V. (2014) Podatkovi pilhy v konteksti stymuliuvannia maloho biznesu ta modernizatsii ekonomiky rehionu. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 8, 16–19. (in Ukrainian)
14. Yuriy S.M. (2014) The tax system of Ukraine: formation and development. *Ekonomichnyj forum*, 3, pp. 286–292. (in Ukrainian)
15. Havrylenko N.V. (2007) *Podatkova systema: navch. posib*. Lviv: Novyi Svit-2000. (in Ukrainian)
16. Hryshyna L.O., Havrylenko N.V., Hryshyna N.V. (2014) Otsinka podatkovoi efektyvnosti prohram pidtrymky maloho i serednoho biznesu. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky*, 25, 193–198. (in Ukrainian)
17. Holovnov S. Naibilshi platnyky podatkv v 2020 rotsi. Available at: https://biz.censor.net/resonance/3272309/nayibsh_platniki_podatkv_v_2020_rots
18. Top-200 naibilshykh kompanii Ukrainy za sumoiu splaty podatkovykh platezhiv za 2020 rik. Available at: https://rating.zone/wp-content/uploads/2021/04/top_200_2020.pdf